

עומק הפשט

בס"ד, יום ג' פרשת נצבים וילך כא אלול
תשע"ז, גיטין דף סט:

גליון נושא:

דיונים אקטואליים בסוגיות הנלמדות, לעורר לב
המעייין, ואין לסמוך על הדברים הלכה למעשה.

'פת שחרית'

פנינים

פּוּתָא או פּיּתָא

מחלוקת: דבר פלא, כתב בספר **מרדכי הארוך**, הביאו **הב"ח** (סימן קנה), **המגן אברהם** (קנה, ג), **הט"ז** (קנה, א'), **החכם צבי** (סימן ט"ו) **הכף החיים** (קנה ב') ועוד, שאף שהפליגו חז"ל מאד, במעלת 'פת שחרית', לרפואת ובריאות הגוף, אין נוהגים להקפיד עליה, משום ששמענו, שצריך שפת שחרית תהיה עשויה מחיטה הרחוקה מן הישוב, שלא שמעה קול תרנגול, ולא קול מושכי אניות, והרגילין בה צריכים לאוכלה תדיר בכל יום, על כן נמנעים החכמים ממנה, שאי אפשר לעמוד עמה.

המגן אברהם והט"ז והחכם צבי חולקים בתוקף, שאין זה אלא דברי נביאות, והמקיים הדברים כפשטן לא הפסיד כלום, ומדברי הש"ס סתם 'פת' משמע, כל שמסיר הרעבון.

טעות: מוסיף המגן אברהם, שורש הטעות נעוץ בלשון **הגמ'** (שבת דף סו:) שצמח הפואה, אם קושרים אותו לחולה הוא נרפא, ודוקא כשלא ראה מעולם שמש וירח, ולא גשם, ולא שמע קול ברזל, ותרנגולת, ופסיעות. אמר רב נחמן בר יצחק: אם כן, 'נפל פותא בבירא' (נפלה כל רפואתם בבור), לפי שאי אפשר להזהר בכל אלו. והשומע החליף וטעה בלשון הגמרא, שאמרו נפל 'פּוּתָא' (והכוונה לרפואת צמח הפואה) ב'פּיּתָא', והבין בטעות שהכוונה היא ל'פת שחרית'. ועיין בפמ"ג (אשל אברהם ס"ק ג') שהביא את האליה רבה (ס"ק ב') שתמה דודאי אין לחשוד בכך.

טרגדיה: בשו"ת **צמח צדק** (שאלה צג), להגרמ"מ קרוכמאל זצ"ל, נשאל על ידי כמר יעקב **בהר"ר נפתלי כ"ץ** האם הוא צריך כפרה, על אשמתו במיתת משרתו באמצע הדרך, כאשר לא יכל להמשיך בדרכו, מחמת השלג והכפור, וגווע למות בקור העז.

אחד מהנימוקים המובאים שם מדוע אינו אשם במיתתו, כיון שקודם יציאת המשרת מן העיר, אכל 'פת שחרית', ומפורש בגמ' (ב"מ קז:): שמצילה מן הצינה. ואף שחידש הטור בשם המרדכי הארוך, ש'פת שחרית' שלנו אינו מציל, מכל מקום פשטות הגמ' מדובר ב'פת שחרית' סתם, ודברי המרדכי הארוך אינו מפורסם אצל בני אדם. ❖

ריפוי הגוף והנפש

מבואר בגמ' (גיטין סט:): 'סדר רפואה', לאדם שהטחול שלו נפוח וגדול מחמת חולי. אמר רב אחא בריה דרבא, אם החולה ישתה הרבה יין, כבר היה מרפאו מחולי הטחול, אלא יאכל 'פת שחרית', שמועיל לכל הגוף.

מחלות המרה: במעלת 'פת שחרית', אומרת הגמ' (בבא מציעא דף קז: בבא קמא דף צב:) 'מחלה' זו 'מרה', ולמה נקרא שמה 'מחלה', ששמונים ושלושה מחלות תלויים במרה (מחלה בגימטרייה 83), וכולם מתבטלים על ידי שיאכל בשחרית 'פת במלח וקיתון של מים'.

1. מעלותיה של פת שחרית

י"ג מעלות: הגמ' מונה שלש עשרה יתרונות, באכילת 'פת שחרית': מצילה מהשמש, ומהקור, ומהזיקין, ומהמזיקין, ומחכימת פתי, וזוכה בדין, ללמוד תורה, וללמד, ודבריו נשמעין, ותלמודו מתקיים בידו, ואין בשרו מעלה הבל, ונזקק לאשתו ואינו מתאוה לאשה אחרת, והורגת כינה שבבני מעים, ויש אומרים אף מוציא את הקנאה, ומכניס את האהבה.

ולכן ציווה רבי עקיבא את רבי יהושע בנו שיאכל השכם בקיץ מפני החמה ובחורף מפני הצינה (פסחים קיב.).

רץ מהר: ואמר רבה, האוכל 'פת שחרית', אפילו אם ירדפו אחריו הרבה אנשים, לא ישיגו אותו. **רש"י** מסביר ששים לאו דוקא, אלא כך אורחא דגמרא, לנקוט מספר זה. שואל הפני יהושע מה ההבדל אם הוא משיג אדם אחד, או שישים אנשים. **רבינו משולם** פירש, שיש בשנה ששה עונות (זרע וקציר, קיץ וחורף, קור וחום) ובכל אחת ששים יום (כמבואר בגמ' ב"מ קו:) והכוונה: שבכל יום ועונה אי אפשר להשיג, את מי שאוכל 'פת שחרית'. התורת חיים פירש, שמספר שישים הוא ענין של ביטול ברוב.

עוד אמרו בגמ' שיאכל מוקדם, מפני החום בקיץ והקור בחורף. והמקור מהפסוק (ישעיה מט י) **לֹא יִרְעֵבו וְלֹא יִצְמְאוּ, וְלֹא יִכֶּם שָׁרֵב וְשָׁמֶשׁ, כִּי מִכִּיּוֹן שִׁיהִיו שִׁבְעִים לֹא יִנְזָקוּ מֵהַחֹם.** וכן מהפסוק (שמות כג כה) **וְעִבְדְתֶם אֶת ה' אֱלֹהֵיכֶם זֶה קְרִיאַת שְׁמֵעַ וְתַפְלָה, וַיִּבְרַךְ אֶת לַחְמֶךָ וְאֶת מִימֶיךָ זֶה פֶת בַּמֶּלַח וְקִיתוֹן שֶׁל מֵיִם, וּבְזִכּוֹת זֶה וְהִסְרִתִּי מִחֶלֶה מִקֶּרְבְּךָ.**

המהרש"א בבבא קמא אומר, ש'לחמך' זה אותיות 'מלחך', והיינו פת במלח. 'ומימך' זה קיתון של מים, שהוא רמז להסתפקות במועט, של פת במלח ומים במשורה. ולכן כתוב ועבדתם בלשון רבים שכולם מתפללים, אבל לחמך ומימך בלשון יחיד, כי לחם צר ומים לחץ זה רק ביחידי סגולה.

2. זמני האכילה

אבן לחמת: זמן ארוחת צהרים, מבואר בגמ' (שבת י. פסחים יב:), ונפסק בשו"ע (סימן קנז סעיף א), רביעית - מאכל כל אדם, חמישית - מאכל פועלים, ששית - מאכל תלמידי חכמים. מכאן ואילך - כזורק אבן לחמת, אם לא טעם משהו בבוקר.

זמן 'פת שחרית', מבואר בגמ' (סוכה דף כו.) כלפי שיעור אכילת ארעי המותרת חוץ לסוכה, 'כדטעים בר בי רב ועייל לכלה', כלומר שתלמידי חכמים היו אוכלים 'פת שחרית' מועטת אחר תפילת שחרית קודם הלימוד, ולאחר מכן בשעה שישיית, קבעו סעודה גדולה. וכתב הפרי מגדים (משבצות זהב סימן קנה ס"ק א') דהיינו כביצה, וציין לרא"ש (סוכה פרק ב' סימן יג) והרשב"א בשבע שיטות (שם ד"ה אוכלין). וכתב הביאור הלכה (קנה ד"ה יוכל לאכול) בשם הטור, שפת שחרית היא אכילה מועטת.

כלומר, יש לתלמיד חכם לאכול מעט לפני הלימוד, כי בימי חז"ל היו אוכלים שתי ארוחות - ביום ובערב, ותלמידי חכמים היו אוכלים את ארוחת היום, בשעה שישיית לפני חצות היום. ומכיון שהיו רעבים וחלשים בשעת השיעור לכן טעמו משהו מתחילה. וגם חששו שיימשך הדיון בסוגיות ולא יאכלו בזמן, ולאחר חצות הרי זה כ'זורק אבן לחמת', ואין תועלת באכילתו אם לא טעם משהו בבוקר, לכן היו טועמים 'כביצה' קודם היציאה לבית המדרש.

צהרים: בסעודת יוסף עם אחיו בצהרים, כתוב (בראשית מג טז) **כִּי אָתִי יֹאכְלוּ הָאֲנָשִׁים בְּצֹהְרִים.** ומבאר רבינו בחיי (שם) שהפסוק מגנה את האוכלים בשחר, ומשבח את האוכלים בצהרים, שנאמר (קהלת י, טז) **אִי לֶךְ אֶרֶץ... וְשָׂרִיף בְּבֹקֶר יֹאכְלוּ. אֶשְׂרִיף אֶרֶץ... וְשָׂרִיף בְּעֵת יֹאכְלוּ.** יש שתמהו על דבריו, הרי 'פת שחרית' משובחת, כמפורש בגמ'? אכן התירוף הפשוט הוא, שבצהרים אוכלים סעודה גדולה, אבל בפת שחרית אוכלים רק מועט.

מנהג ישראל תורה

ישיבת מיר ירושלים

קפה ועוגה: בישיבת מיר ירושלים נהוג מקדמת דנא, אחרי תפילת שחרית לפני סדר א', יש ב'חדר אוכל' ארוחת בוקר (קומות מינוס 1 מינוס 2) וקפה ועוגיות (קומת כניסה). לכאורה, המטרה בכך היא, לקיים את דקדוק הלכה של 'פת שחרית'. המהדר ב'פת שחרית' יאכל פת ממש **דכתיב** (תהלים פרק קד טו) **וְלֶחֶם לֶבֶב אֱנוֹשׁ יִסְעֵד**, ומי שאין לו זמן ליטול ידים ולאכול פת ממש, לפחות יאכל קפה ועוגיות.

באכילת ביסקויט בשיעור של 54 סמ"ק, מקיים דין 'פת שחרית', כמבואר ב**פרי מגדים** (משבצות זהב סימן קנה ס"ק א'), וב**כף החיים** (אות כג), שמועיל גם פת הבאה בכיסונים בשיעור כביצה, אך תבשיל מחמשת מיני דגן לא מועיל, שאין זה פת. מדברי **התוס'** (ברכות לז: ד"ה אמר) שהיה רגיל **רבינו דוד ממ"ץ** לשרות בלילה פירורים במים, שיוכל לאכלם בבוקר במהירות, בלי לברך המוציא וברכת המזון, ולא יאחר לשיעור, ויתחזק ראשו ויוכל להגיד ההלכה. מוכח שאין צריך דוקא פת, ומועיל כל מאכל מחמשת מיני דגן.

ובאשל אברהם (בוטשאטש סימן קנ"ה) כתב וכן צידד בכף החיים, שגם תבשיל מספיק ל'פת שחרית', ובדיעבד אפילו שתיה מזינה, ללא מאכל כלל. וכתב בספר **שלחן הטהור** (סעי' ב') דשתיית דבר מה ואפילו מים, הוא בכלל 'טעים מידי בצפרא', וכבר אינו בגדר 'זורק אבן לחמת'.

יש לדון במגוון מאכלים המזינים את האדם (דגני בוקר, קורנפלקס, ברנפלקס, כריות, שוגי, קוקומן, דליפקאן, קוואקר, פריכיות אורז, פיצפוצי אורז, דייסה) האם מתקיים באכילתם דין 'פת שחרית', ואולי תלוי האם יש בזה חמשת מיני דגן או לא, ואולי תלוי האם ברכתו מזוונות או שהכל, וכן יש לדון, האם מקיים את הדין של 'פת שחרית' בשתיית קפה קר, או אייס קפה.

'קיתון של מים' כתב **בשער הציון** (סימן קנה סק ג') לפי משמעות **רש"י** דעדיף שאר משקין דבר שסועד ומזין, ואם אין לו מספיק אפילו מים. וכתב **הכף החיים** (סימן קנה ס"ק כג) ש'קיתון של מים' טוב שיהיו חמים, כמו שנוהגים לאכול פת כיסנין עם קפה או תה. מובא בספר **סגולות ישראל**, דשתיית קפה סגולה לזכרון. כתב בכף החיים (סימן קנ"ז ס"ק כ"ט) בשם **אור צדיקים** בשם **האר"י ז"ל** שירגיל עצמו בשחרית, בפת חיטים נקיה, וביצה מגולגלת (צלוויה קצת - רש"י ברכות מ"ד): בלא מלח, ושמן זית, כי דברים אלו יפה לזכרון, כמבואר ב**גמ'** (הוריות י"ג:).

זהירות: חשוב לשים לב, כשאוכלים עוגות או עוגיות, לא לאכול 'שיעור קביעות סעודה' שאז יתחייב בברכת המזון. כמו כן לפי הרבה דעות, אדם שאוכל לחמניות מזוונות ל'פת שחרית', הרי זה קביעות סעודה, המחייבת בנטילת ידים וברכת המזון, במיוחד כאשר אוכל יותר מג' וד' ביצים, לפי שיעור הגר"ח נאה הרי זה מ-180 גרם ומעלה, בצירוף התוספות (מצוי בלחמניות רגילות עם מילוי חביתה וירקות), מתחייב בברכת המזון. פרטי דינים אלו נדונו בהרחבה, בגיליונות 'עומק הפשט' מספר 70-71.

❖ מספר 70-71.

גדר החיוב: לשון **הטור והשו"ע** (סימן קנה סעיף ב) אחרי שיצא מבית הכנסת, ילך לבית המדרש לקבוע עת ללמוד, קודם שילך לעסקיו. וטוב להרגיל עצמו, לאכול פת שחרית קודם הליכתו לבית המדרש. ומדייק הגר"ש הלוי וואזנר זצ"ל (שו"ת שבט הלוי חלק ד' סימן ט"ז) מלשונם, שאכילת 'פת שחרית' אינו 'חיוב דרבנן' ולא 'מצוה', רק בגדר 'עצה טובה' ו'הנהגה ישרה' לשמור בריאותו. והעובר על כך לא נקרא עבריין. וכדקדוק לשון הטור - מצוה להנהיג עצמו במידה טובה והנהגה טובה לשמור בריאותו, כדי שיהא בריא וחזק לעבודת הבורא יתעלה.

3. זמן סעודת שחרית

רבו השיטות כיצד מחשבים שעות אלו, לדעת המגן אברהם הובא במשנ"ב (ס"ק ב' ג') השעות הללו הם שעות זמניות, ונמנות משעת הקימה מהמיטה. לדעת המור וקציעה (סימן קנה), ושלחן הטהור (סעיף א'), מחשבים שעות שלימות ולא זמניות.

בשלחן הטהור הביא יש אומרים, שמחשבים תמיד מעלות השחר ולא משעת קימת האדם, ובשעות שלימות. ולדעת הכף החיים (סק"ב) בשם מט"י מחשבים לעולם מעלות השחר, אך שעות זמניות. כיום זמן אכילת פת שחרית, עד השעה 10.30 ובדיעבד עד השעה 12.30.

4. אחר קריאת שמע ותפילה

בספר תורה תמימה על הפסוק (שמות כג, כה); וְעַבַדְתֶּם אֶת ה' אֱלֹהֵיכֶם וּבְרַךְ אֶת לַחֲמֶךָ וְאֶת מִימֶךָ וְהִסְרְתִי מִחֶלְהָ מִקְרָבְךָ, מסביר, שרואים מהדרשה של 'ועבדתם', שה'לחם' וה'מים' שבפסוק, הם ה'פת שחרית', כי עיקר 'קריאת שמע ותפילה' הוא בבוקר, שהם חובה, ואחריהם כתוב 'וברך את לחמך' והיינו 'פת שחרית'.

סיפר הג"ר אייזיק רבינוביץ זצ"ל, מרבני מינסק; הגעתי אל ביתו של החפץ חיים לאחר תפילת שחרית, ומרן אמר לי שכעת הוא ניגש לסעוד 'פת שחרית', ושאחזור אליו בעוד עשרים דקות (מאיר עיני ישראל).

שאלו את המשגיח דליקווד הג"ר נתן מאיר וואכטפויגל זצ"ל, איך שייך לקבל על עצמו באלול שלא להקפיד על השני אפילו בלב. וענה בחוזק, 'תלמד איגרת הרמב"ן'. וכן נהג בעצמו ללמוד איגרת הרמב"ן 'לפני פת שחרית', כפי שנמצא כתוב בקבלותיו משנת תשל"ג תשל"ה (לקט רשימות עמוד קכג) 'קודם פת שחרית, חיוב גמור עלי, ללמוד איזה חלק מאגרת הרמב"ן'.

סיכום הגיליון:

5. דינים העולים

'פת שחרית' מבטלת שמונים ושלושה מחלות התלויים במרה, וכתבו הפוסקים שטוב להתרגל בדבר הזה, ומצוה על האדם להנהיג עצמו, בשמירת הגוף והנפש.

'פת שחרית' אינו 'חיוב גמור' אלא 'עצה טובה שיש בה סרך מצוה', ואינו נקרא 'עבריין' אם אינו אוכל.

חז"ל קוראים לפת שחרית 'פת במלח וקיתון של מים'. יש אומרים שיוצאים גם בפת הבאה בכיסנין, דהיינו 'מיני מזונות', אך לא בתבשיל, ואף אם הוא עשוי מחמשת מיני דגן.

מאיך, יש שכתבו שמספיק כל מאכל ומשקה, המזין את הגוף ומיישב את הדעת מעט, ואפילו כוס קפה, עם חלב וסוכר. ויש מקילים, שמספיק אפילו קפה עם סוכר בלי חלב. ❖

'עומק הפשט'

נייד: 052-7687405 | פקס: 02-6507823 | 5047867@gmail.com

הנושא לשבוע הבא:

תפילה בקברי צדיקים – עניינא דיומא

אפשרות להנצחה; לע"ב, לרפו"ש, לישועה, וכדומה!

ניתן לשלוח - רעיונות ותיקונים, הוספות והערות, להגדיל תורה ולהאדירה.

אפשר לתרום עבור הוצאת הגיליונות בעמדות הממוחשבות של 'נדרים פלוס' ו'קהילות' ברחבי הארץ, תחת המדור 'קופות נוספות' לפי החיפוש: 'עומק הפשט'.

וכן בקו הצדקה 073-2757000 יש להקיש עבור קוד 1529.

ניתן להשיג

חוברת

מצלמות אבטחה בשבת

(גיליונות 67-68) המחיר

2 שקל

לעילוי נשמת האשה

הצדקנית נעמי פקטר

ע"ה בת יבדלחט"א

הג"ר מנחם שליט"א

ז' חשוון תשע"ז

ת.נ.צ.ב.ה.

